

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 35, Mart 2019, s. 338-346

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4909>

Dr. Öğretim Üyesi Bayram KÖSE

Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
Mütercim-Tercümanlık (Fransızca) Anabilim Dalı, kosebayram@gmail.com

YABANCI DİL ÖĞRETİMİ AÇISINDAN ALIMLAMA ESTETİĞİ

Özet

Yazınsal metnin yabancı dil öğretiminde varlık sebebi, işlenişi, okunma süreci ve anlamına ilişkin tartışmalarda, sunduğu katkıları yadsıyacak bir gerekçeye rastlanmamaktadır. Buna rağmen, çeşitli okuma süreçleri ve stratejileri denenerek okur konumundaki öğrenene ‘estetik anlamı’ buldurma girişimleri, bazı öncelik ve değişkenler gerekçe gösterilerek uygulamaya konmamakta, böylece yabancı dil öğretiminde dilin estetik yönü göz ardı edilmektedir.

Bu çalışmada, çoğul okuma anlayışı gözetilerek yazınsal metnin sınıf ortamında bir tartışma konusu haline gelmesi ve bu yolla belirli bir dil düzeyine ulaşmış öğrenenin yazınsal metinden anladığını çekinmeksizin dile getirebilmesi açısından, okuru merkeze alan Alımlama Estetiği kuramının yabancı dil öğretiminde olası yararları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yazınsal Metin, Alımlama Estetiği, Yabancı Dil Öğretimi

RECEPTION AESTHETICS IN TERMS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract

The contribution of literary texts to foreign language teaching, reading and meaning processes is an undeniable fact. Nevertheless, efforts to make the learner who is in the position of reader find the ‘aesthetic meaning’ with the help of several reading processes and strategies are put into force under cover of some priorities and variables, ignoring the aesthetic aspect of language in foreign language teaching.

In this study, prospective benefits of reception aesthetics for foreign language teaching that puts the reader into the center are presented by means of a classroom experiment that renders literary texts as a topic of discussion so that learner at a specific linguistic level can express what s/he understands from literary texts.

Key Words: Literary Text, Reception Aesthetics, Foreign Language Teaching

GİRİŞ

Son yıllarda politik, ekonomik ve teknolojik alanların yanı sıra kültürel ve sosyal alanlarda yaşanan hızlı gelişmeler, bireyleri ve toplumları hızlı değişimlere itmekte ve bu alanlarda yeni oluşumlara zemin hazırlamaktadır. Bu değişimlerin bir sonucu olarak toplumlararası ilişkiler yoğunluk kazanmakta, dolayısıyla iletişim kurmak için bir veya birden çok dil öğrenme ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Bu gelişmelere koşut olarak, çağın gerisinde kalmak istemeyen toplumlarda bireyler, yabancı dil öğrenme yolunda her zamankinden daha fazla zaman, para ve emek harcamaktadır. Bütün bu koşuşturmaların içinde, her dönemde olduğu gibi günümüzde de okur tarafından ilgi gören yazınsal yapıtlar, toplumlar üzerinde önemli etkiler bırakmaya devam etmektedir.

Günümüzde yabancı dil öğretimi amacıyla üretilen görsel, işitsel ve yazılı ders gereçleri, bireylerin iletişim kurma gereksinimi doğrultusunda geliştirilmekte, diğer bir deyişle, öğrenen gereksinimlerini önceleyen bir yaklaşım benimsenmektedir.

Bireyin günlük yaşamının bir gereği olarak, bilgiye okuma yoluyla erişmeyi sağlayan çok sayıda metin türünden söz edilebilir. Yabancı dil öğretmek üzere hazırlanmış basılı materyaller olan ders kitaplarının genelinde yer alan metinlere baktığımızda ise, bunları kullanmalık ve kurmaca olarak iki türde sınıflandırmanın mümkün olacağı görülmektedir. Kullanmalık metinler daha çok bilgi aktarma ve bilgi denetleme amacı güderken, kurmaca metinler bireyin yaşamında önemli bir yer tutan estetiği temel almaktadır. Nitekim estetik yönden çok zengin ve çok katmanlı bir özellik taşıyan yazınsal metinler, çoğul okumaya uygun olduklarından değişik okur tiplerinin beklentilerine de cevap verebilmektedir.

Yazınsal metnin yabancı dil öğretimindeki yeri bugün hâlâ bazı eğitimcilerce tartışılmakla birlikte birçok ülkenin resmi dil eğitim programlarında belirli bir yeri olduğu, hemen her yabancı dil öğretim kitabında (*fr. méthode de langues*) B1 düzeyinden C1 düzeyine kadar her üniteye yazınsal metin bulunduğu gerçeğini hatırlatmakta yarar görülmektedir. Artık yazınsal metin sadece eğitim programlarındaki ‘göstermelik’ yüzeysel kaygılarla değil, uygulamaya dönük ve eğitsel birçok nedenden dolayı kaçınılmaz olarak sağlam bir yer edinmiş durumdadır.

Her dil öğretim materyalinde sıkça yer alan kullanmalık metinlerde daha çok dilin bir iletişim aracı olarak işlevselliği ön planda tutulmaktadır. Bu yararcı bakış açısı, kişinin dil öğrenerek yurtdışında günlük yaşamını rahatça sürdürebileceği, iş bulma veya mesleğinde ilerlemesine katkıda bulunacağı gibi bazı işlevsellikleri önceler. Bu durumda, dilin kültür ve düşünce dünyasıyla olan ilişkisini kurmadaki boşluğu doldurma görevi kurmaca metinlere düşer. Nitekim bir kurmaca tür olarak yazınsal metin, imge ve duyguların aktarılmasında önemli bir rol oynayarak dilde bir bütünlük sağlamış olur.

Yazın ve Yazınsal İletişim

Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlük*'ünde, *yazın* sözcüğünün karşısında *edebiyat* sözcüğüne göndermede bulunmaktadır. *Edebiyat*, “*düşünce, duygu ve imgelerin söz ya da yazı ile güzel ve etkili bir biçimde anlatılması sanatı, yazın*” şeklinde tanımlanmıştır. İsmail Çetışli (2006:76) ise edebiyatı şöyle tanımlamaktadır: “*Yazar ve şairin dili/kaleminden çıkan ve estetik değere hâiz olan eserlere ‘edebiyat’; bu kişilerin icra ettikleri sanata da ‘edebiyat sanatı’ denir.*” Batı dünyasında ise *yazın* sözcüğü, Latince etimolojisi *litteratura: yazma* (fr. *écriture*) anlamına geldiğinden, *yazı düzenini* çağrıştırmaktadır. Alman Gero von Wilpert *Yazın Sözlüğü*'nde (*Sachwörterbuch der literatur*) bu tanıma daha geniş bir yer vermiştir. Sözcüğün *harf sanatı* anlamına gelen *litteratura* sözcüğünden geldiğini belirterek “*mektuptan sözlüğe, dini, felsefi ve tarihi metinlerden gazete metinlerine kadar her türde bilimsel veya bilimsel olmayan yazılı yapıtların tümü*” (Wilpert, 1979: 463) şeklinde bir tanım kullanmıştır.

Doğan Aksan'ın (1998:44) tanımıyla iletişim, “*bir bilgi'nin, bir niyetin ilkel ya da ergin bir işaret dizgesinden yararlanılarak bir zihinden başka bir zihne ya da bir merkezden başka bir merkeze ulaştırılmasıdır.*” Kısaca bilginin, duygu ve düşüncenin simgeler kullanılarak bir alıcıya aktarılması olarak tanımlayabileceğimiz iletişim, günlük yaşamımızda hiç de azımsanmayacak oranda bir yazınsallık içerir. İletişimsel niyetle üretilen belgeler, reklam sloganları, film senaryoları gibi görsel tasarımlarda bile yazınsallığın öne çıktığını görebiliriz. Bu tür alanlardaki söylemler bütünüyle yazınsal niyet veya nitelik taşımaları da, bir şekilde yazınsal yönleri bulunduğundan yazınsal iletişimi gerçekleştirmiş olurlar. Reklamlardaki şiirsel sloganlar, filmlerin adlarındaki sezdirimsel yaklaşımlar yazınsal nitelik taşıyan ürünler olarak görülebilir.

İletişimde dizgelerin her biri belli bir dünyayı yansıtmaya niyetindedir. Sanatsal bir yapıt olarak yazınsal metin de insan yaşamının bütün yönlerini bulgularla dilsel bir dizge aracılığıyla sunmak için vardır. Dilin günlük yaşamdaki kullanımında olsun, alan terimleriyle dolu bilimsel söylemlerde olsun, göstergelerin anlamları ile nesnelere genellikle bellidir. Yazınsal bir metnin dilinde ise göstergelerin sınırları çok geniş olduğundan alışılmış göstergelerden hayli değişikdir. Deneyselliğe ve yaratıcılığa yer veren *yazının* ortak bir dili olmasa da yazınsal bir iletişimin var olduğu gerçeğini yadsıyamayız.

Yazınsal iletişim, yabancı dil öğretiminde ayrıcalıklı bir iletişim türü olarak kendine yer bulur. Ancak yazın uç bir iletişimsel nitelik sergilediğinden, iletişimin herhangi bir ustanın veya bir rehberin yönlendirmesiyle daha sağlıklı alınabilmesi sorununu da beraberinde getirir. Yazın ile iletişim arasındaki ilişki alanyazındaki kimi çalışmalarda iki düzlemde ele alınmaktadır (Albert, M-C, Souchon, M, 2000:11) iki düzlemde ele almaktadır. Birincisinde, yazınsal ürünlerin toplum üzerindeki etkilerinden yola çıkılır. Uzun bir süre boyunca *yazının* bireyi bilgilendirmek, yetiştirmek ve ona zevk vermek için üretilmiş olduğu düşüncesi benimsenmiştir. Ancak sonraları bireylerarası ilişkileri bütün çıplaklığıyla ortaya koyması için, yazınsal yapıtın gerçeğe başvurması ve gerçek bir yaklaşımdan yola çıkılması gerektiği düşünülmüştür. Gerçekçilik akımının da etkisiyle zaman ve mekân bakımından daha somut söylemler ön plana çıkmaya başlamıştır. 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren ise ‘sanatın toplumsallığı’ boyutu dile getirilmeye başlanmış, *yazının* toplumda üstlenmesi gereken rolü, bir diğer deyişle işlevselliği ön planda tutulmuştur. İkinci düzlemde ise yazınsal metnin iletişim boyutuna vurgu yapılarak verici, metin ve alıcıdan oluşan üçlü arasındaki ilişkilerden yola çıkılmaktadır. Her üç kutup, üretim sürecinde olduğu kadar alımlama sürecinde de birlikte hareket etmektedir.

İçinde yaşadığımız iletişim çağı, artık toplumlararası ilişkilerin hiç olmadığı kadar arttığı bir dönem olduğundan, yabancı dil öğretiminde de doğal olarak iletişime dayalı yetilerin ön planda tutulduğuna değinmiştik. Buna karşın, yazınsal metin, toplumlardaki okur-yazarlık oranlarının artmasıyla birlikte yabancı dil öğretiminde de başvurulan başlıca kaynaklardan biri haline gelmiştir. Öte yandan, yazınsal metinlerin derste kullanılması konusunda var olan endişelerin ortadan kalktığı söylenemez. Eğitim kurumlarındaki genel işleyişe bakıldığında, yazınsal metnin dil öğretiminde kullanılış sürecinin, genelde alışlageldiği üzere, ya genel anlamın kavranmasına yönelik bazı açıklamalarla ya da öğretim programına doğrudan cevap vermeyen daha çok dilbilgisel endişeli yazı çalışmalarıyla sınırlandırılmış bir okuma süreci olmaktan öteye gidemediği görülmektedir.

Yazınsal iletişime yalnızca anlamın kavranması yönüyle bakmayan dil öğretimi programlayıcıları, uygulayıcılar ve ders kitabı yazarları, *yazının* estetik açıdan da başvurulması gereken bir kaynak olduğunu bilirler. Geniş dizgeler ağıyla yazınsal iletişimin diğer iletişim türlerinden estetik ve imgesel yönüyle de ayrıldığı gerçeğini önceleyenler, değindikleri konuları çeşitli şiir, düz yazı ve piyeslerle örneklendirmeye çalışırlar. Bunun sonucunda yazınsal yapıt, konularını özgün bir ortamda sunma fırsatı bulur.

Çağı yakalamak kadar verimliliği sağlayabilmek için de dilin estetik ve imgesel yönünü ön plana çıkaran yazınsal alanla ilgili bu tür yaklaşımlar var olsa da, öğretimde yazınsaldan beklenenlere ne derece ulaşılabildiği halen bir tartışma konusu olagelmektedir.

Okur Merkezli Eleştiri: Alımlama Estetiği

Gerek yazar, gerek metin ve gerekse okur merkezli olsun; yazınsal metne yönelik eleştirilerin her biri, öğretmenleri anadilinde olduğu kadar yabancı dil öğretiminde de eğitsel çalışmalarını sorgulamaya ve mercek altına almaya yönlendirmiştir. Başlarda yazarın niyetine uygun yorumlayıcı sözleri ortaya çıkarma çabası ve bu yolla ortaya çıkan ‘niyet selci’ akımlar ve ekoller kendini göstermiş, 1950’li yıllarda araştırmalar metne yönelmiş, ‘yapısalcı’ bir anlayışla metnin niyetini söylem analizi, biçembilim ve insanî bilimlerle belirlemeye çalışmıştır. Nihayet 1960’lı yıllardan itibaren beliren özellikle Duygusal Etki Kuramı ve Alımlama Estetiğinin etkisi altında okura ve okuma işlevine odaklanılmaya başlanmıştır. Kısacası yazınsal metin okuma sürecinde yazar, okur ve metin arasında oluşturulan ‘iktidar paylaşımı’ bunları birbiriyle karşıt kutuplara yerleştirerek birini diğerinin seçeneği haline getirmiştir. Bunun sonucunda da yazarın niyeti, okurun niyeti ve metnin niyeti sıradüzensel ast üst ilişkisine sahip bir yapıya doğru evrilmiştir. Yazınsal metin çok yönlü, çok anlamlı bir ürün olduğundan, yabancı dil öğretiminde yazınsal metin kullanımında öğrenene çeşitli yorum olanakları sunacak ve farklı anlamları değişen zaman ve koşullarda yeniden üretmesini sağlayacak bir okuma süreci oluşturmanın yolları aranıp durmuştur.

Çok da gerilere gitmeden 20. yüzyıldan başlanacak olursa, okur merkezli kuramlardan Duygusal Etki Kuramında sanat, okurun duyguları ve psikolojisinden yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Bir nesnenin sanat yapıtı olabilmesi için, okurda estetik duyu oluşturması şartı aranır. Burada söz konusu olan estetik anlayışta herhangi bir yarar gözetilmez. Bununla birlikte, yazınsal yapıtı salt bilgi edinmek için okumak da estetik tutumla bağdaşmaz. Estetik tutumda dikkat sadece yapıta dönüktür ve zevk için okunur. Bu anlamda, Duygusal Etki Kuramı da sanatı, işlevine bakarak tanımlama çabası içerisinde görünmektedir (Moran, 2014:230).

Yazınsal metinde anlam ve anlamaya yönelik çok çeşitli yorumlar olmasına karşın, belirli bir kitle tarafından tutarlı bir biçimde ortaya çıkan baskın bir yorumunun var olduğu gerçeği yadsınamaz. Metnin bu baskın yorumu, metinle iletisi arasındaki düzenliliğin açıklanmasını gerektirir ve metne özgü belirli özelliklerin olduğu kanısını güçlendirir. Bu anlayış doğrultusunda metin, okura sadece dünyanın bir modelini sunmakla kalmayıp iletişimde yazar ve okurun anlaşmasını sağlayacak en uygun koşulları da sağlar. Yazınsal metnin okurca alımlanabildiğinde tamamlanmış sayıldığı; aksi durumda, bütün bir yapıt olarak değerlendirilemeyeceği görüşü okurca alımlanamayan metinleri de durağan kabul eder. Okurun başrolde olduğu bu anlayışa göre, okur üzerinde bir etki yaratabilen metin, dilin yazınsal işlevini kullanmış sayılmalıdır. Ters durumda, iletisini gönderirken okuyucu üzerinde herhangi bir etki bırakmadığında metin eksik sayılır. Uygur (2013:14) bu durumu, algının ortaya çıkışında dilin yerine getirdiği işlevin altını çizerek açıklar:

“Algı, dilin kendisine bir belirlilik sağlamasıyla gerçekleşir; dil belirtik kalmadıkça algı ortaya çıkmaz. Algı, dilin aydınlatıldığı, elekten geçirdiği, yoğunlaştırdığı, dilin düzenlediği bir farkına varmadır.”

Almanya’da 60’lı yıllarda ortaya çıkan Alımlama Estetiği kuramına göre, yazınbilim aynı zamanda bir iletişim etkinliğidir. Alımlama ile kastedilen okurun metinden anlamaya çalıştığı, metinden ne aldığı veya ne anladığıdır. Yapıt, bir nesne değil, metinle okur arasındaki karşılıklı alışverişten doğan bir olaydır. Bu kurama göre, yazınsal yapıtın anlamı metnin içinde hazır bir biçimde bulunmaz, metinden hareketle okuyucu tarafından oluşturulur. Moran (2014:240), Alımlama Estetiği’ni bu görüşü destekler şekilde, “(...) edebiyat eserlerinin anlamı ve yorumu ile ilgili olarak okurun işlevini inceleyen çeşitli kuramlara verilen genel bir ad(...)” olarak tanımlarken Göktürk (2001:149) ise Alımlama Estetiği’ni daha geniş bir bakış açısıyla şu şekilde tanımlamaktadır:

“Yazınsal metinlerin göstergeler düzenini, okurda başlattığı süreçler açısından; bu metinleri oluşturan toplumsal-tarihsel-yazınsal gereçlerin ortaya çıkardığı olası ya da gerçek etkiler açısından inceleyen yazınbilimsel yaklaşım.”

Alımlama Estetiği bir anlama olgusudur ve bu kuramda okur önemlidir. Yazınsal yapıtı anlayan, çözümleyen ve değerlendiren okurdur. Alımlama Estetiği’nin ana omurgasını "yazar-metin-okur" ilişkisi oluşturmaktadır. Yazınsal metni oluşturan yazar olsa da “(...) yaşamasını sürekli kılan, ona oksijen sağlayan okurdur... Yapıt her yeni okurla yüzleştikçe yeni bir ruh, yeni bir anlam kazanır” (Özbek 2013:15).

Anlam mutlak değildir, ancak yine de bir anlam vardır. Ayrıca, her okur okuduğundan farklı anlamlar çıkarabilir. Çok anlamlılık (*fr. polysémie*) yazınsal metnin yorumlanmasında çokseslilik (*fr. polyphonie*) olarak karşılık bulur. Nathalie Sarraute’un *L’Usage de la Parole* adlı yapıtının üzerine yaptığı çalışmada İçel (2010: 362), bir yazın metni içinde yazarın kullandığı en sıradan bir ifadenin bile sunuş ve bir bağlam içindeki kullanımına göre okurdan okura değişen görece anlamlar (*fr. relativité*) taşıyabileceği üzerinde durur. Yazar için önemli olan, bir ifadenin salt anlamından çok okurda çağrıştırdığı anlamdır. Alımlama Estetiği de bu noktaya, anlamın oluştuğu *ana* odaklanır. Örnek okur, her şeyden önce metinle işbirliği içindedir. Birtakım duyguların etkisinde kalmadan metni doğru bir biçimde yönlendirebilecek okur, örnek bir okurdur (Albert, M-C, Souchon, M, 2000:46).

Yazınsal metne okur bakışlı bu anlayışların yanı sıra Umberto ECO (1995:9)'nun şu yaklaşımı da önemlidir: “(...) her metin, okurdan okurun kendi işine katılmasını isteyen tembel bir araçtır.” Eco (1991:16-17), bu yaklaşımını bir başka yapıtında şöyle desteklemektedir:

“Herhangi bir metnin (dilsel olmayan bir metin de olabilir) işleyişi, üretilme anının yanı sıra (ya da üretilme anı yerine) bu metnin anlaşılması, gerçekleşmesi, yorumlanması açısından hem alıcısının (gönderilen) oynadığı rol, hem de metnin bu tür katılım biçimlerini nasıl öngördüğü göz önüne alındığında açıklanabilir.”

Hilmi Yavuz (2012: 21) okurla ilgili yaptığı benzer bir değerlendirmede şunları söyler:

“Metni anlamlandıran okurun kendisiymiş gibi görünse de okur, toplumda içinde yaşadığı ve değerlerini benimsediği kesimin dayattığı ‘yorumlama stratejileri’nin belirlediği konumdadır. ‘Yorumlama stratejileri’ okumanın biçimidirler ve okumanın biçimi oldukları için de, metne biçimini verirler.”

Yazın, iletişim etkinliği olarak yalın bir ürün olmasının yanında toplumun da bir üretim etkinliğidir. Toplum hep iyiye, doğruya, olumluya doğru geliştirmeye çalışır. Bir yazınsal metnin sadece estetik değerlere indirgenmesi kısır bir anlayışı gösterir. Yazınsal metin, estetik değerlerinin yanında bir yığın başka işlevleri de üstlenir. Ancak yazınsal metinlerde, yazınsal işlevler daha baskındır. Estetik değerler ise yazınsal ilkelerin alt bileşenleri konumundadır. (Kılıç, 2002:45)

Alımlama Estetiğinin Yabancı Dil Öğretimine Katkıları

Yabancı dil öğretiminde yazınsal metinden bahsettiğimiz çalışmamızın bu aşamasında, Avrupa Diller İçin Ortak Başvuru Metninin (bundan böyle Ortak Metin) yazınsal metin kullanımına yaptığı göndermelere değinmemiz gerektiği kanısındayız. Ortak Metinde, Amaçlar ve Metin Stratejileri kısmında, iletişim ve öğrenme stratejilerinin diğer stratejilerden farkı bulunmadığı, iletişim ve öğrenmeye yönelik amaçların dil öğretiminde farklı amaçlar gibi görülmemesi gerektiği belirtilmiştir. Gerek özgün ve gerekse eğitsel olmaları kaygısıyla kullanılan kurma (*fr. fabriqué*) metinlerin, kılavuz metinlerinin ya da öğrenenlerin yaratıcı yazma sürecinde ürettikleri metinlerin bile aynı önemde oldukları vurgulanmıştır (CECRL, 2001:19).

Ortak Metinde, ayrıca, okuma-anlama becerileri sıralanırken, B2 Düzeyindeki Bağımsız Kullanıcının soyut ve somut konulara dayalı karmaşık metinlerin ana fikrini ve çağdaş yazınsal düzyazıyı anlayabileceği belirtilmiştir. C2 Düzeyindeki Yetkin Kullanıcının ise farklı yapıya sahip uzun ve karmaşık metinleri anlayarak bu metinlerdeki dolaylı anlatım ve sezdirimleri fark edebileceğini ve biçim farklılıklarını da ayırt ederek uzun ve karmaşık, somut ya da yazınsal metinleri okuyabileceğine değinilmiştir (CECRL, 2001:27).

Ortak Metnin yazınsal metinlere yaptığı göndermeler sadece okuma becerisiyle sınırlı olmayıp yazma becerisinde de görülmektedir. Ortak Metinde yazınsala yapılan göndermeler, uzmanlarca uygun görülse de uygulayıcı konumundaki öğretmenleri metin ölçütleri ve eğitsel uygulamalar konusunda tatmin edici ölçüde yönlendirdiğini söyleyemeyiz.

Okur, yaşamından edindiği kültürel ve yazınsal birikimleriyle, kendine özgü karakteri, dünya görüşü ve yaşam şartlarıyla yazınsal yapıttan farklı beklentiler içerisine girer. Okurun yazınsal anlayıp alımlamasında bu ‘beklenti ufku’ önemli bir rol oynar. Nitekim Jauss, okurun beklenti ufkunu ‘düşünsel’ ve ‘estetik’ olmak üzere iki kısımda ele almıştır. Düşünsel beklenti

ile kastedilen, okurun yazınsal yapıtta ortaya konulan olay ya da kişilerle kendi yaşamı arasında olası bir benzerlik kurması, okuma sürecinde yaşadığı mutluluk ya da düş kırıklıkları, sevinç veya üzüntüler şeklinde beliren düşünce veya davranışlardır. Estetik beklenti ile ise, yazarın konuyu ele alış biçimi, kurgusu, karakterlerin yansıtılma ve konunun ortaya konuluş biçimi kastedilmektedir (Jauss, 1982:168). Kısacası, beklenti ufku; zevk alma, yeni şeyler öğrenme ve duygu ve düşünceleri pekiştirme bileşenlerinden oluşur (Aytaç, 2003:150).

Yaygın biçimde öne sürülen düşüncelerin tersine, yazınsal söylem son yıllarda dil öğretimine damgasını vuran iletişimsel yaklaşımlarda da yadsınamayacak bir oranda yer almakta, 'özgün' anlayış gizli bir biçimde varlık gösterse de yazınsal metin başvuru kaynaklarından biri olmayı sürdürmektedir. İletişim ağırlıklı eğitimlerde kaynak olarak kullanılan yazınsal metinlere özellikle orta ve ileri düzeylerde, genelde ünite sonlarında yer verilmekte, dersin çıkış noktası olarak görülmekten çok öğrenenin adeta anlama yeteneğini sinamaya yönelik bir okuma işlevi yüklenmektedir. Bu durumda, okur-öğrenenin yazınsal metni alımlama isteği ve yeteneği göz ardı edilmekte ve yazınsal metin, iletişimsellik işlevini, bir diğer deyişle alımlanma koşulunu yerine getiremediğinden, yazınsallık işlevini de yitirmektedir.

Bu anlayışın yerine, yazınsal metin çoğul okuma yaklaşımı ve estetik kaygıyla ele alınarak aşağıda sıralanan türden konu başlıklarının tartışıldığı bir ortamının sağlanabileceği uygun bir okuma stratejisi sayesinde metnin alımlanmasının daha kolay olacağı düşünülmektedir:

- Metnin konusunun ve anafikrinin belirlenmesi
- Konu ve ana fikri yansıtan sözcüklerin eş anlamları ve zıt anlamlarının belirlenmesi
- Metinde geçen olaylar ve durumların öncesi ve sonrası üzerine fikir yürütme
- Metinde geçen bir olay ya da olgunun öğrenenlerde yarattığı çağrışımlar
- Olay yerinin betimlenmesi
- Metinde geçen kişilerin karakterlerinin çözümlenmesi
- Uzam ve zaman yerdeşliklerinin belirlenmesi
- Hedef kültüre ait sosyo-kültürel unsurların belirlenmesi
- Estetik açıdan söz sanatlarının belirlenerek irdelenmesi
- Yazarın sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumu hakkında tahminde bulunma

Yazınsal metinden gerekli tadın alınması ve estetiğinin farkına varılabilmesi açısından, yukarıda sıraladığımız türden etkinliklere yönelik yazınsal metinlerin seçilerek uygulandığı bir öğretim ortamında, öğrenenin şu türden kazanımlar edineceği düşünülmektedir:

1) Öğretmenin metnin alımlanmasına katkı sağlayan sorularına, öğrenenlerin kendi özgür iradeleriyle verecekleri cevaplar ve söz konusu cevapların tartışılmasına olanak tanıyan bir 'çoğul okuma' yaklaşımı, dersin daha zevkli işlenmesini sağlayacaktır. Böylece, öğrenen, derse daha etkin bir şekilde katılacaktır

2) Hedef dildeki yazınsal metne kendine özgü beklentileri, deneyimleri ve önbilgileriyle yaklaşan öğrenen, metne kendince bir anlam verdiğinde, bu anlamın tutarlı ya da tutarsız olmasına bakmaksızın başkalarıyla paylaşmasının kendisini zor veya 'gülünç' bir duruma

düşürmeyeceğini bilerek hareket edecektir. Böylece, belki de başkalarının göremediğini görebilen öğrenenin özgüveni artacaktır.

3) Yazarın zihin haritasındaki alan, herhangi bir işarete ya da sıradan bir simgeye dönüşmeyecek kadar soyuttur. Çoğul okuma anlayışıyla birlikte, ‘tek doğrucu’ veya ‘en doğrucu’ bir anlayıştan uzaklaşan öğrenen, sorgulayıcı bir bakış açısıyla metinde geçen olay ve durumlardan farklı çıkarımlar elde ederek yeni düşünceler geliştirmeyi öğrenecektir.

4) Öğrenenin kültürü ile yazınsal metnin ait olduğu dilin kültürü birbirinden farklı olacağından, öğrenen, bu yeni kültürü kendi kültürüyle karşılaştırma olanağı bulacaktır. Böylece bireylerin farklı düşünce dünyalarının olduğunu kanıksayarak yaşama farklı pencerelerden bakmayı öğrenecektir.

5) Öğrenen, yazınsal yapıttan alınan bir metin yoluyla hedef dilin estetik yönünü keşfettiğinde, belki de yapıttın tamamını veya farklı türden yazınsal yapıtlar okuma konusunda doğal bir istek duyacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yabancı dil öğretiminde yazınsal metnin estetik kaygı güdülerek seçimi ve okunması sürecinde öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Dil sınıfında kaygı genelde metnin dil düzeyine ilişkin olduğundan, seçilen metinde yer alan sözcük bilgisi ve tümcelerın sözdizimsel yapılarının öğrenenleri fazla zorlayarak cesaretlerini kırıcı ve sıkıcı olmaması beklenir. Dolayısıyla bildikleri sözcük ve tanıdıkları yapılar ile yenileri arasında bir uçurum bulunmamalıdır. Bunun yanı sıra, yazınsal metindeki hedef kültüre ait öğeler, öğrenenin sosyo-kültürel alanından çok uzak, metnin anlaşılması ve yorumlanmasında zorluk çıkaracak türden olmadığından emin olunmalıdır. Yazınsal metnin alımlanmasını sağlama konusunda bekleneni ortaya koyabilmek için ciddi bir hazırlık aşamasına gereksinim duyulduğu unutulmamalıdır.

Öğrenen konumundaki okur, metnin anlamını kavrayabilmek için bir yandan bilgi birikiminden yararlanabilmeli, okudukları ile önceden bildikleri arasındaki bağlantıları kurabilmeli, bir yandan da anlamı oluşturması için gerekli olan bilişsel stratejileri yerinde ve doğru olarak kullanabilmelidir. *Yazının* iletişimsel işlevini ön planda tutan estetik anlayış, aynı zamanda *yazının* ortaya çıkan gerçekliğini incelemeyi amaç edinmiştir. Bu yaklaşım, dil öğretiminde yazınsal metnin okuru durumundaki öğrenenin, yazınsal metinden, amaç dilde yaşama dönük kimi kültürel ve toplumsal kazanımlar çıkarabileceği gerçeğini de desteklemektedir. *Yazını* yabancı dil öğretiminde eğitsel yönden değerlendirmeye yönelik bu çalışmamızda okur merkezli yaklaşımlardan Alımlama Estetiğine değinmekteki amacımız, yazınsal metnin yabancı dil öğretiminde okur konumundaki öğrenen için uygun bir okuma sürecinde yararlı bir yaklaşım olabileceği gerçeğini göz önüne sermektir.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (1998). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Albert, M.-C. ve Souchon, M. (2000). *Les textes littéraires en classe de langue*, Hachette Yayınları, Paris.
- Aytaç, G. (2003). *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul.
- CECRL (2001). *Cadre Européen Commun de Référence pour les Langues: Apprendre, Enseigner, Evaluer*, Didier, Paris.
- Çetışli, İ. (2006). *Edebiyat Eğitiminde Edebi Metnin Yeri ve Anlamı, Edebiyat Eğitimi ve Öğretimi*, Milli Eğitim, Meb, Ankara.
- Eco, U. (1995). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti* (Çeviren: Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul.
- Göktürk, A. (2001). *Okuma Uğraşı*, 5. baskı, Y.K. Yayınları, İstanbul.
- Hilmi, Y. (2012). *Okuma Biçimleri*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- İçel, D. (2010). *Polyphonie à travers des stéréotype: une lecture de l'usage de la parole de Nathalie Sarraute*, Frankofoni, S.22, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Jauss, H. R. (1982). *Literary History as a Challenge to Literary Theory* (Çeviren: Timothy Bahti), Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kılıç, V. (2002). *Dilin İşlevleri ve İletişim*, Papatya Yayınları İstanbul.
- Moran, B. (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özbek, Y. (2013). *Postmodernizm ve Alımlama Estetiği*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Uygur, N. (2013) *Kültür Kuramı*, Y.K. Yayınları, İstanbul.
- Wilpert V.G. (1979). *Sachwörterbuch Der Literatur*, 6.baskı, Stuttgart.